

DE EDITIONE HISTORIÆ  
S. LVDGERI NOVA.



LVDGERI vitam Tomo II. Surij. ad xxvi. Martij illatam, quam pridem manibus omnium teri, palam est. Auctoritas & fides asseritur Monachis Cœnobij Werdenensis; atque hi in Prologo suo, eandem accersunt ab ijs vsque, qui eum Sancto vitam egerunt. Et allegare tamen haud

piget vel scientiæ tenuitatem, vel suspectam quorundam de narrandis virtutibus fidem, Ego, vt quod res est, fatear, postquam incidi in peruetustum Fuldensis Bibliothecæ codicem, Aciadnæum filum adspexi; & ilicò licuit dignoscere, quid inter narrationem interesset germanam, primigeniam, & simplicem illam, & hanc magno verborum, vt annium circuitu, velut & fonte longius diductam. Itaq; locum istie inuenisse comperiebam dictum illud vetus

*Discrimen  
inter hanc  
& editam  
& Surio.*

*Quam pauca quam multis loquuntur Attici?*

hic autem plura paucioribus quoque comprehēdi, intelligebā. Iam in edito Prologo, cum Autores volumen duob libellis, se distinguere profitentur, eos ipsa argumenti cōditio redarguit, longius certè à S. Ludgeri ætate abfuisse. Quamquā plane diuersi autores esse vidētur, eius partis, quæ vitam Sancti complectitur, & alterius, quæ miracula persequitur. Cæterum editi tamen à nostra sententia nō plurimum discrepant, si tamen illorum comparare editionem cum hac nostra fuerit otium, reperies ἐν τῷ ἱθικῷ, id est in ijs quæ ad mores pertinent, & excitandæ faciunt pietati, ad pleraque S. Ludgeri dicta factaque effluere, & περιφραζομένους multa circumloqui, interdum nec sententiam penitus assequi; omittere alibi, quæ ad narrationis integritatem facerent sane multum. Quamobrem, qui liber egregius, hæc damna vetustatis & incommoda præstiterit, cum ego apud prisicæ memoriæ cultores, amantesque Ecclesiasticæ historiæ, iam editis haud postponendum arbitror, sed in eadem militia ordines quoque ducturum confido. Accedit, quod in edita vitā, miraculorum longa series sponte subducta, atque ita posterior libellus non integer, sed mancus exierit. Itaque, quo corpus hoc integrum daremus, miracula omnia, ex eodem M. S. Fuldensi, suppleuimus, atque vt Lector, quid Surianæ editioni deesset, facilius animaduerteret, ad oram marginis litteris D. S. defectum expressimus, ne tacuimus, si qua hanc nostram illa conaretur supergredi.

Denique capitum titulorum ac lemmatum, vtriusque varietas est. Et quia in Fuldensi, index capitum primi libri, aliquo tenus, imo



quatuor ipsa capita à XX. vsque ad XXIV. iniuria temporis vel hominum, membrana violata perierunt, nec recuperari studio aliunde potuerunt. hæc ipsa ex Werdenensium Cœnobarum lucubratione putari posse restitui.

## DE AVCTORE VITÆ S.

LUDGERI.

**N**OMEN Auctoris expressum non inuenitur. At æqualem fuisse ætate S. Ludgero & gente Frisium, indicia sunt non pauca. Primo namque capite à SS. VVillibrordo & Bonifacio patriam suam narrat fide Christiana illustratam. Cap. XII. Frisiam populum à S. Ludgero conuersum vsque hodie (de suis temporibus loquitur) acta illius mirifica prædicare. Capite XVIII. disertè in Frisonum gente Presbyterum se vidisse meminit, Landricum Principis insulæ Foteslandiæ filium, quem cum parente S. Ludgerus salutaribus vndis ablutum, de fonte leuarat: quorum nihil in VVerdenensium commentario scriptum reperias; vt vel hinc auctorum quoque diuersitas, manifestiùs appareat.

Igitur anxie & diligenter in hanc rem inquirenti duplex oblatum est indicium; alterum ex M<sup>to</sup> VVerdenensi, hac de causa ad Collegium Societatis Coloniam missum; alterum ex Ioannis Cincinnij Luppiensis Presbyteri commentariolo vitæ S. Ludgeri, quam Anno MDXV. typis Quentelianis ipse Coloniam publicauit, & monachis VVerthinensibus inscripsit. Sane Codex VVerdenensis MS. plurimum vitæ Surianæ respõdebat, licet ab integritate non commendatus. In eo vita legebatur huius Sancti metro rhythmico conscripta, serie triplicis Litaniam, cuius autor in Præfatione meminit id iussu Bernardi Abbatis ab se meditatam opus, & quartum esse se vitæ S. Ludgeri scriptorem. Porro de Bernardo Abbate, aliã additum, manu, extitisse XXVIII. numero, vixisse ante annum Domini MCXLI. Enumerat inde tres, qui S. Ludgeri vitam litteris antea complexi sunt. Othelgrimum familiarem eius & discipulum: hinc Alfridum tertium Monasteriensis Ecclesiæ Episcopum; inde VVstingum VVerthinensem Monachum, quem Cincinnius Virum, ait, fuisse multæ eruditionis & elegantiam, Glossema veteris manuscripti antea à me laudati, vitam illam Surianam similem, notabat ex Alfrido, & Rhythmicis actis confectam, Equidem Surianam ex pluribus, vt Cincinnij *dicat vel ex reo* ipso profitente, liquet concinnatam: quanquam vndiq; multa Cincinnius de S. Swiberto Hildegrimo fratre S. Ludgeri, Ger-

*Scriptores  
vita S. Lud-  
geri Garj.*

*\*ex quatuor  
or Scripto-  
rum histo-  
ria*

L frido



frido & Alfrido Monasteriensis Ecclesie Episcopis Satyræ in morem congeffit. Sed de autoribus vitæ S. Ludgeri satis forte superq; Huius quam edimus patrem ciere si fas mihi iusq; permittant, non alium ostendero, quam Otselgrimum; quia hunc, loca, quæ protuli; & scripturæ Fuldenfis membrana sanè perantiqua monstrant.

*Il libellus  
de S. Ludgeri  
miraculis.*

Cæterum libellus alter de miraculis, etiamsi cum nostro interdū consentiat, & alicubi ne verbo quidem ab eo discrepet, est tamen vbi solutis lacinijs sese diffundit, proditq; non vnum & eundem extitisse vtriusq; libelli patrem. Neque facile me explico, quemadmodum posterioris editi Prologus, in prioris M. S. codicis, Prologi locum migrarit, nisi quod largiter scio hic peccari à librarijs, quarum temerè non rarò

*Grassatur Cnidia sulcus arundinis.*

## ÆTAS S. LUDGERI INVESTIGATA.

**D**IFFICULTER, quæ iam pridem nobis ademit obliuio fugitiua, retrahere, ait Varro, possumus, præsertim vbi illæ tenebræ occurrunt, vt ne instructi face quidem & viatico, exitum inueniamus. Et in temporum notatione peruestiganda, nihil sane, nisi quod *καθ' ἑμᾶδον* & aceruatim in vita S. Ludgeri dictum est, præsidij nobis offertur. Itaque scientiam ad opinionem hic, non ad accurate cognoscendum aucupabimur, terminis duobus inuentis, vnde tanquam lineis chronologiam signemus,

Natum amplius viginti annis fac S. Ludgerum profectum in Britanniam vt Diaconus ibi fieret.

Vnum post annum redit Diaconus ad S. Gregorium, ac deinde reuertitur in Britanniam. &

III. annis & dimidio audit Alcuinum.

Anno circiter xxvi. ætatis suæ Christi DCCLXXV. ordinatur Colonia Presbyter, quando S. Gregorio Ultraiectensi defuncto, Albricus successor consecratus Episcopus. Hinc vice sua præest Fraiectensi monasterio, & in Frisiam, & ad finitimos Saxones, Euangelij causa excurrit.

Anno DCCLXXXIX. cœpit continua septenij prædicatione Frisij Euangelij facem præferre, post quam, mouente persecutionem Wiadekindo,

Anno DCXCVI. Romam ad Leonem Papam adiit.

Anno DCCXCI. cum Beneuenti biennium & annum dimidium substitisset, inde à Carolo Imperatore euocatus est, & Monasterio Lotusæ præfectus. Huic præfecturæ annum, Expeditioni verò circa Pagos orientalis Frisæ & Fosereslandiam paulo plus demus licet;

ergò



ergo præter propter.

Anno demum DCCCII. ab Hildebaldo Coloniense præfule Episcopus fuerit creatus. Nam quod in editione Suriana, cap. IX. in Migardfordensi, vel Monasteriensi Ecclesia, sine ordine Pontificali annis fere duodecim rem Christianam administrasse traditur, id rerum series, ad superiora tempora necessario rejciendum, euincit. Deniq; consensu scriptorum vitæ S. Ludgeri.

Anno Domini DCCCIX. ipse migrasse è sæculo proditur. Iam ex hac annorum distributione facile colligis natum S. Ludgerum circa annum Domini DCCXLIX. Annis vixisse LX. Monasteriensem Ecclesiam rexisse annis vndeuginti. Obiisse aëno ordinationis suæ VII.

Cæterum quia hæc *κατὰ πλάτος*, plane vt iacent ex S. Ludgeri vita eruiamus, locum ingenij coniecturis adhuc relictum existimo. Equidem & plures annos Episcopatu dari posse, & non rectè Romanam profectiōem ad Leonem persecutioni Widekindianæ subijci, ex eo conijcere cæpimus; quia in vita S. VVillehadi, primi Bremen-

*Chronologia prioris emendatio.*

sium Episcopi, quam bona fide vetustus scriptor Adamus in Bremensi historia recenset, scribitur is *ob persecutionis metum, cum S. Ludgero Romam adijisse, & sanctissimi Papæ Adriani consolatione releuatus; latuisse hinc in Treuiris VVillehadum Epternaci, apud sepulcrum S. VVillebrordi, Ludgerum longius abiisse in montem Cassinum, ad confessionem S. Benedicti. Biennio hinc transacto, quod est anno Caroli XIII. (Christi DCCCLXXXV.) cum VVedekindus in-*

*S. VVillehadi primo Bremensium Episcopi cum S. Ludgero peregrinatio.*

centor rebellionis, Baptismi gratiam cum Saxonum magnatibus adeptus, venisset in fidem Caroli, redijisse ad prædicandi munus exules; & VVillehadum Caroli nutu impositum Bremensi Cathedræ.

Qua ex narratione bis Romam adijisse existimo S. Ludgerum: primum Adriano sedente, sub annum DCCCLXXXI. & probabile, vt tunc S. Benedictum in monte Cassino salutasse legitur, eodem itinere peruenisse Beneuentum, & inde post hanc primam peregrinationem, Saxonia sub iugum missa, & pacato VVidekindo, ab ipso Carolo reuocatum Ludgerum. Nam ita diserrè codices antiqui. VVidekindo deuictō, siue conuerso; & Saxonibus ad Baptismi gratiam perductis, Ludgero Saxoniam occidentalem in procuratione muneris obuennisse volenti. Sit igitur verisimilior iste computus.

*S. Ludgerus bis Romam profectus videtur.*

Anno Domini DCCCLXXXI. finita septennali circiter in Frisia prædicatione, & persecutionem inchoante VVidekindo, S. Ludgerus & VVillehadus Romam ad Adrianum Pontificem profecti sunt.

Anno Domini DCCCLXXXV. reuersus Ludgerus Lotusæ, & in Pagis Frisiam re bene gesta,

Anno circiter DCCCLXXXVII. in occidentali Saxonia Mimiger-



nofordensi gregi præficitur, quem cum XII. annis tantum presbyter rexisset.

Anno plus minus. DCCC. ab Hildebaldo factus Episcopus.

A N S. L V D G E R V S F V E R I T  
M O N A C H V S :

**H**VIVS autor quæsti Albertus Krantzius est; qui in Metropoli sua lib. I. cap. V. controuersum extitisse meminit, num S. Benedicti familiam an Clericorum secutus sit, qui institutione Canonica viuunt At ipse huc vadit, vt monachum fuisse, sibi persuaderi nolit, tum, quia carniū esu non abstinuerit; tum, quia habitum eius familiæ deseruerit, vtrumque præter morem & institutionem S. Benedicti. Porró Trithemius disertè, nec semel, Monachum S. Benedicti monasterij Beneuentani fuisse pronunciat: quia inibi cum Fratre Hildigimo, diutius commoratum, ex actis vitæ didicerat. Sed eadem ratione, cur non Ultraiectini monasterij? in quo sub Gregorio Abbate & præceptore adoleuit, vel Eboracensis in Anglia, vbi sub Alcuino grauioribus disciplinis eruditus est. Monachus fuisse dicatur? Sane Krantzij rationes, non tam plaufum merentur, quam eius crisis. Viros enim Apostolicos, & perfectioris ordinis Episcopos meminisse debuit, vt ita loquar, cum Iuris Consultis familia exire per adoptionem, ac in gentem venire, ac nomen Ecclesiæ sponsæ, cui, annulo pronubo, maritandi sistuntur. Quamobrem scitis ac regulis ijs non vltra subiacent, quæ velut extrinseca iam eorum instituto ad id vel promouendum, vel impediendum parum conducunt, vt Canon docet inscriptus. Statutum, 18. q. 1. & Theologi ad D. Thomæ 22. q. 185. Ceterum, etsi educatio S. Ludgeri & conuictus assiduus in monasteriorum gymnasijs, in gremio quasi Monachorum extitisse deprehēdatur, disertè tamen eius vitæ scriptores Monachi, ab hoc vitæ genere eum absoluere maluerunt, cum aiunt *Cucullam non gestasse; quia regularem nunquam promissionem fecisset; sed sub Canonico habitu, Monachorum perfectè vitam impleffe.* Id quod in eiusdem argumenti capite, huius nostræ editionis non legi, certum est. Vbi superstitiosas vestium vilitates tantum non amasse, perhibetur. Ego quidem amplius hic delibendum existimo: & simile forte reperias hic aliquid, quale de S.

*Episcopi  
desinunt  
esse mona-  
chs.*

*Negant fuisse  
Monachum  
Verthamen-  
ses.*

*S. Ansgarj  
institutum  
miscellane-  
um ex Cle-  
ricis &  
Monachis.*

Ansgario Bremensi Episcopo, & Apostolici spiritus viro legitur; qui Monachus ex Corbeia noua Saxonix prodiens, Bremæ Congregationem Sanctorum virorum instituit, qui vt Adamus memoriæ prodidit, habitu quidem vsi Canonico, regula viuēbant mona-

stica.



stica, genere quodam vitæ miscellaneo, medioque. Et animad-  
uersione digna hæc verba sunt. *In Traiecto Monasterio tonsuratus. Ac  
tonsurâ ibidem acceptâ;* quod attonfionis genus per incisionem capil-  
li, vel ablatam cæsariem, priscis Monasterij ritibus, abdicati sæculi  
argumentum aut symbolon fuit.

## A D C A P V T V I.

*De sancto Lebuino Dauentriensium Apostolo.*

**L**IATWINVM hunc indigetat Transifalatorum Apostolum vetus  
Scriptor; apostolatam eius, Ecclesiæ Dauentriensis originem, &  
corporis inuentionem compendio perstringens; quam historiam,  
Suriana editio in præteritis habuit. Hucbaldus eam sed *περι Φραζόμε-  
vos* exornauit apud Surium XII. Nouembris, capite IX. vbi Marcelli-  
num additum à B. Gregorio collegam appellat, qui in M. SS. con-  
stanter vocatur Marchelmus. Capite vero XV. inuentionem aut  
translationem à S. Ludgero factam describit, quæ in Ecclesia Traie-  
ctensi celebrari consuevit XXV. Iunij. Quia verò Hucbaldus ætate  
remotior à S. Ludgeri memorię scriptoribus, mutuatum ab his nar-  
rationem suam credibile est; & verborum ipse character id osten-  
dit. De Baldrico autem quintodecimo Ultraiectinæ sedis Episco-  
po, cui S. Leuuvini vitam Hucbaldus dedicauit, litteris traditur, in-  
ter alia Sancti quoque Lebuini pignus è sepulcro leuasse, & honora-  
tione loco condidisse. Bernulfus vero Episcopus in ordine XX. re-  
gnante Conrado II. ex Collegio Saluatoris Dauentriam Canoni-  
corum tanquam coloniam deduxit, nouo S. Lebuini honori posito  
templo. Vbi & S. Marchelmus cuius natalis agitur XIV. Iulij, sepul-  
turam inuenit.

*Inuentio  
& Trans-  
latio S. Le-  
buini ad  
scriptores  
Ecc. Tra-  
iect. Bcca-  
num He-  
dam & In-  
digitationem.  
ta.*

*In Confinium Francorum & Saxonum iuxta fluum Isla, ad locum  
qui dicitur Daentre.* Huius Chronographiæ indagatio non ha-  
bet difficiles explicatus, si missis veterum Saxonum sedibus &  
migrationibus in rem præsentem veniamus; id est, Caroli Magni &  
S. Ludgeri ætatem intueamur. Nam quia alioqui priscorum inhæ-  
rens autoritati, apud Ptolomæum tam in Germaniæ typo, quam  
eius exegefi, Saxones ad Cimbricam Chersonesum & Oceani litto-  
ra collocari videt, eosq; dein Albis accolas, ad Visurgim Amasimq;  
serò peruenisse, serius etiam transisse, memoria repetit, quomodo  
illos apud Isalam fluum sedes habuisse credat? Sed in hac motoria  
scena gentium, vtique *κλιμαξίαν* suam & sortitionem, hisce locis, ve-  
teribus vel pulsis, vel sponte migrantibus colonis, tandem adepti  
Saxones. Nec mirum; gentem, vt Orosius loquitur, virtute atque a-

*Saxonum  
sedes &  
migratio-  
nes*



gilitate terribilem, in Romanos olim fines & Francorum veterum limites imminentem, virtute bellica, Francis meliorem fortunam nactis, Albis, Visurgis, Amasisque Mesopotamiam sobole sua oppleffe, vt quod Cherufci, Brufteri, Iubantes, Ieacteri, Ansuarij, Chauçi in parte terrarum occuparent, hoc postremò, nomen Saxonicum sibi totum vindicaret.

*Dauentria  
ad Isalam.*

Isala fluuius ex Rheno partim à Druso diductus, partim fonte suo progenitus ex Austro Boream versus, in sinum Germanici maris euoluitur. Zutphaniam Dauëtriam Campos, non obscuri nominis ciuitates alluens. Adiacet igitur Dauentria huic flumini, Emporium olim celebre, & præclaro gymnasio frequentatum, à Philippo II. Catholico rege ornatum quoq; cathedra Episcopali. Hinc verò amni appropinquabāt, tunc pars Saxonum Isalani Benthemij, Iuentij, & qui Lippia & ditionis Monasteriësis iam finibus populi continentur. Porro recedendo ab Isalæ citeriore ripa, Rhenum versus, quicquid Ultraiectinæ & Geldricæ ditioni iam superest, id Francorū vel Austrasiæ regum, olim imperio subiacuit. Hinc toties illud Neomagi Palatium à Magno Carolo frequentatum, & patrimonia fundique amplissimi etiam Gallia monasteriis ex hoc solo assignatæ à Pippino Patre, à Carolo filio, vt promptum sit, si res ferat, ostendere in nobilibus Abbatiis S. Saluatoris Prumiensî, & S. Villibrordi Epternacensî.

*Austrasia  
ni Saxoni-  
bus vicini.*

*Neomagi  
Palatium.*

*Fundi regū  
austrasia.*

Hinc igitur Francis, inde Saxonibus ita collocatis manifestū relinquitur, vbi id confinium extiterit Francorum, & Saxonū, puta Occidentalium, quos Westphalos iam appellamus, in quo Lebuius salutaris doctrinæ sementem fecit.

### AD CAPVT VIII.

*Frisia oc-  
cid Pagani  
olim asper-  
rimi.  
Frisia Eoa  
& Occidua*

**O**CCIDENTALEM Frisiam. Hanc exprimit capitis Epigraphe, & capite XII. repetitur, septenniū posuisse in Occidentalis Frisiae edomandis rudium hominum pectoribus, huius regionis homines *Paganos vocat asperrimos*, vt pote quibus remollendis sudoris multū impensum & operæ. Et, quia XVI. capite, quinque pagorum Orientalis Frisiae mentio fit; quorum Prouincia S. Ludgero à Carolo mandata, partitio celebris quædam hinc Frisiae cognoscitur, in Eoam & Occiduam: quæ licet nomine etiamnum tenus vsurpetur, aliter tamen situm hunc, locorumq; respectum S. Ludgeri ætate habitum apparet. Nec patitur instituta breuitas, quæq; indigenæ, quæq; exteri de hac partitione scripserint, sub limam reuocare & accuratius discutere. Satis liquet Frisios Orientales ab Occiduis hodie ferè Amasis fluminis lapsu inter se discerni: cum illi cisamneses Erodam,



dam, Buricam, Nordam; & inde versus ortum Ieseniam & Ierceram ad Iadum fluuium Visurgis aduenam, oppida incolant: hi trans Amasim, Groeningam, Leonardiam, Franikam, Doccumam aliasque versus occasum ciuitates inhabitent Atque in hac Occidentali, quod quidem instituto nostro seruit, tradunt veteres à plagis his habuisse & nominasse regiones Oestergoam & VVestergoam. id est Eoam & Occiduam terram, in quibus S. Bonifacius Martyrij palæstram, & S. Ludgerus Euangelii campum habuit. In Ecclesiæ Ultraiectinæ monumentis, legimus Comitatus extitisse hoc nomine Oostergouue & VVestergouuæ, qui Imperatorum gratia donum ei accessere. Monuerunt & eruditi viri in Ecclesiæ Ultraiectinæ scriniis reperiri, bonam Hollandiæ partem, quæ ad Septentrionem vergit olim Occidentalis Frisiæ nomine appellatam: inferioris Frisiæ tractum fuisse, agros Alcmariæ & VVaterlandiæ. Attigit hoc argumentum Serarius noster Notatione XLVI. ad vitam S. Bonifacij. Sed copiosius VVilhelmus Heda in histor. Episc. Traiect.

*Caninefectum seu Kenemaria.*

## QVINQVEPAGI ORIENTALIS

*Frisiæ.*

PAGI hic circumscripti terrarum districtus. Editio Suriana nomina Pagorum expressit. Huhmercki, Hunutga, Fiuilga, Emisga, Federitga, qui iponte subiere Caroli Magni iugum. Illustrant locum hunc antiqua Scholia ad calcem adiecta Ecclesiasticæ historiæ Adami Bremensis. Fresia, inquiunt, regio est maritima, inaccessa inuis paludibus; habetque Pagos xvii. quorum tertia pars Bremensè respicit Episcopatum his distincta vocabulis. Ostraga Rustringe, VVanga, Diesmeri, Herloga, Nordiatque Morseti, & hi septem pagi tenent Ecclesias circiter quinquaginta. Hanc Fresiæ partem dirimit à Saxonia Palus, quæ VValpinga dicitur, & VVirrhæ id est Visurgis fluuii ostium. A reliqua Fresia palus Emisgoe ( Amasis lacus ) terminat, & mare Oceanus. Habes thesaurum hinc scholiorum, in quo Chronographiæ studiosi plurima inuestigatione digna reperiant. Ostraga pagus exprimitur, in quo S. Ludgerus Doctorem egit, & S. Bonifacius Martyrium fecit, ut vitæ huius cap. ix. enarratur. In pago vero Morseti, clarum extat vestigium Massatorum, quos inter Frisios, & Frisio-bonos numerat Plinius.

*Fresia in Pagos distributa, & qui ex eis Episcopatus Bremensis.*

*Ostraga Pagus forte Oestergoam Morseti à quo Marsij.*

OS ( O ) SO





*Vidukindi Principis Saxonum persecutio.*

*Helium &  
Fleuum  
frustra  
neotericis  
inquirunt.*

**I**NGENS ea fuit, & cladis genere & tractu locorum, si rectè con-  
iicimus, scilicet & Albi & Visurgi vsque ad vetus Rheni ostium,  
Fleuum, in quod Rhenum effundi à Septentrionibus Plinius com-  
meminit. Non sum nescius, in insulas non tantum quas sterni dicit in-  
ter Helium ac Fleuum, sed ipsa hæc ostia vel maximè perquiri; nul-  
loque adhuc certo radio designari. Id quod in illa fluctuum & ven-  
torum procella, dicam an Oceani fatali malo, solens & perpetuum  
est: cum vbi modo solum, istic mox salum dominari, & contra, ex-  
periantur incolæ.

*Fleha &  
Fleuum fl.*

*Fresones vsque ad Fleha fluuium Christi religionem relinquere com-  
pulsit.* Malim hic Lector Gerardum Nouiomagum, quam arbi-  
trum me recipi vel audiri. Fleuus is fluuius à multis putatur, qui in-  
ter Staueram & Enchusiam fluit. Legitur autem in vita S. Odul-  
phi (qui Luduico pie regnante vixit) prædixisse circa Staueram op-  
pidum, ingentis molis saxum, quod ante domum Sancti iacebat,  
absque humano opere in fluuium Flee deuolutum iri, rursusque e-  
mersurum, quæ quidem loci & fluminis adiuncta apud Surium o-  
missa videas. Addit etiam in chartis Nauticis sua ætate Nautas Flee  
dixisse flumen id, quod inter insulas Fliclandiam & Scellingiam de-  
currit.

*c. 8. vel 9.*

Iam vide genus persecutionis, quam Adam ex S. Willehadi me-  
moria repetit. *Vidukind persecutionem mouens in Christianos, Franco-  
rum terminos vsque ad Rhenum (& Rheni ostia) vastabat. In qua perse-  
quutione discipuli Willehadi sancti quidam Brema, quidam per Fresiam,  
ceteri trans Albiam, passi leguntur.*

## AD CAPVT XVIII.

FOSETESLANDIAM IN SVLAM  
CONVERTIT.

*Pira S.  
Svribersi  
cap. 7.*

**H**ANC S. Wigbertus ad iisse scribitur, & sanguine suo consecra-  
se sub Radbodo, quia eius suasu Christiani simulacra Fosetes  
Dei & Iouis subuertissent. An autem Insulæ nomen contigerit, ab  
illo ipso falso Deo, an à Fosorum gente, quæ Chaucis vel Frisiis fini-  
tima celebratur, à Tacito, dispiciant eruditi. Describit eam Ada-  
mus nomine Farrix, longo recessu latentem in ostio fluminis Al-  
biæ, frugum feracissimam, scopulis licet asperrimis inclusam, volu-  
crum & pecudum nutricem, vno tantum aditu, quo dulcis aquæ

*lib de mo-  
ribus Ger-  
man.  
Ecclesiast.  
hist cap.  
210.*

vena



vena sese offert; unde nautis & piratis, amicis & gratum dedisse portum ac secessum: & nomen inuenisse ab hac beata rerum copia ut Heiligland appellaretur. *Hanc, ait ipse, in vita S. Willibrordi Fosetisland appellari didicimus, quæ sita est in confinio Danorum & Fresonum* Rectè habet, Magnum hic Alcuinum haud incerti nominis prædem rogari, qui in vita S. Willibrordi ipsam ad insulam hanc tempestate adpulsum scribit, quæ à Deo quodam suo Fosite, ab accolis Fositeslandt dicta fuerit, & ob violentam gentis religionem, nomen Willibrordi ad regem Radbodum delatum. Inde sortitione facta, vnum ex sociis Diui, sorte monstratum, affectum martyrio. \* Quam narrationem suspicatus aliquando sum in vitam S. Suiberti translata, quæ specioso magis Marcellini autoris titulo, quam personarum, temporum & locorum adiunctis ornari videtur. Difficile autem sit hariolari, quæ veteroso huic Dæmonio Foseti auxiliandi vis extiterit, cum Tertullianus in Apologetico bene notarit apud Paganos vnicuique Prouinciæ & Ciuitati suam fuisse Deum, ut Syriæ Adstartem, Arabiæ Dyfarem, Norici Belenum, &c. addo cultum Saxonibus suum Krodo, quem hodieque sine detestatione haud nominant Iodute, Heram, Irmenfue.

*Fosite vel  
Fosere  
Deno.*

*\* An his  
Vvieber-  
sum?*

*Dij Pro-  
vinciarum  
& Ciuita-  
tum.*

*Krantz,  
lib. 1. Me-  
trop. c. 3.  
Saxon l. 2.  
c. 9 & 12.  
lib. 5 c. 36.*

## AD CAPVT XIX.

**S**Ludgerus Nortmannos & Hyperboreos, id est supra Danos, Norvegos, aliosque remotiores populos cum Euangelij causa lustrare parat, à Carolo iniecta quasi securi, retractus & impeditus est. quod in editione nostra, Dum illi Rex Carolus hoc non concederet. iam vide Surij *παρόραμα*, unde æstimes quanti sit, emendatis & melioribus exemplaribus uti, cum ad marginem adscribit. *Rex Nortmannorum, quos hodie Noruegos vocant, non admittit S. Ludgerum.* Nam cum in VVerdenensium libello tacitum regis nomen præteritur, interpretatus ille est, de rege Nortmannorum.

## AD CAPVT XX.

& sequentia.

**R**es maximè memorabiles nobis hic inuidit codex malè ab hominibus vel vetustate acceptus. Argumenti iacturam utcumque; ex editis cõpensare licuit, ac historiæ nobis dijudicatio cognitioque; profus adhuc negata, quando sine hac tabella, iudices sedere, vel sententiã dicere, nequeamus. Momèta tamen rerum ferè hæc sunt.

## WERDENA CONDITA.

**W**ERDINAM & VVerthinam, imò Ruram hanc Abbatiam inditam famâ, à fluuio cui adiacet, sæpe nominari memineris.



*Verdmen  
sis Mona-  
sterij situs.*

Visitur in Collimitio Marchiæ & Montensis Ducatus Colonienfi Diœcesi, ad radicem montis, qui fluuio imminet, basilica, oratorijs & annexo oppidulo pulcra, amnis quem egregio quoq; ponte iūgit oportunitate spectabilis. Hunc locum, nemore, salicetis, & alia asperitate incultum sterilemq; vbi Sancto placere, Deo monēte, cepit, eiusdem ope & mirifico fauore, hic legimus, sponte velut de celo facta arborum strage cessisse Dei cultoribus & S. Ludgero; cui, areæ huius vestigium supernè monstratum erat, annis fermè nouem ante oblatum ipsi Episcopatum; circa salutis annum, vt arbitror e quidem, \* DCCCLXXIX.

*Area loci  
superne  
monstrata.  
\* al. 777.*

*S. Ludgeri  
sepultura  
extra tem-  
plum.*

Hic Monachis perpetuam esse stationem, sibi à funere quietem æternam, extra templi quod moliebatur, adyta, parari voluit. Quare & vita functus, non intra templi penetralia, quod vetuerat receptus est, sed ibi tectus humo, vbi longe ante prædixerat, signatè, se tumulandum. Datum tamen eius venerationi, quæ ob crebra miracula magnos hominum concursus exciebat, vt primum ampla porticu defuncti corpus tegetetur, & tãdem intra nouæ basilicæ septa, quomodo nunc fere cernitur, in crypta, conderetur. Iuuat inclitæ sedi & hæresis iniuria non parum obfuscatæ nonnulla literis digna monumenta asserere, quæ V Valafrius Strabus olim hic statim à morte S. Ludgeri surgenti Basilicæ ex ingenio suo contulit, locique oblitterata prope incunabula, styli immortalitate consecrauit.

*Tom. 6. an-  
tiquæ loci.*

IN ECCLESIA MONASTERII QVOD RV-  
RA VOCATVR.

*Hoc templum Stephani celebratur honore dicatum,*

*Cum Iacobo nostri fratre simul Domini:*

*Quorum sub precibus Christi pietate receptis*

*Summi adipiscamur munera larga boni.*

*Hildigrim struxit, Hadabaldus Episcopus Archi-*

*sanctificauit; honor certus utrimque manet.*

**H**ildigrimum agnoscis fratrem S. Ludgeri, de quo postea. Hadabaldus Agrippinensis Archiepiscopus est, sub Luduico pio lib. II. capitul. Franc. c. xxiv. inter Missos dominicos celebratus. Eiusdem Strabi epigrammata extant Tom. VI. antiquæ lection. quibus Grimaldo Abbati templorum Dei genitricis & Apostoli Petri tribuit instauratos honores, eodem tempore: Ioannes Cincinnius carmen etiam vulgauit Vflingi Monachi de Verthinensis loci laude.

*\* lib. 1. c. 5.*

Krantzius in \* Metropoli huius monasterij originem attingens, ait S. Ludgerum id ex facultatibus patrimonij sui ædificasse; veteres, permutatione agrorum, tradunt fundum acquisiuisse.

*Miserabiliter*



*biliter collapsum sua etate, idem meminit; sed per reformationē egregiē instauratum: quod utinam & mihi post multas disciplinæ offensionē usurpare liceat. Patrimonia nobili monasterio, in quo S. Ludgerus diem se nouissimum exspectaturum numine afflatus prædixerat, obtigere sanè quam amplissima. In quibus Helmstadiū oppidum medio Brunswigam inter & Magdeburgum itinere, quod Academia nunc excultum, olim à Carolo Magno aduersus Sorabos & Vilsos bella gerente, donatum S. Ludgero, munitumque fuisse perhibent, ut proferendæ fidei Christianæ tutum istic receptum haberet. Sed ex Dietmari probato Chronico, Helmstadium cōstat domicilium fuisse religionis & à Monachis inhabitatum, quibus locum cum Ludgerus, ait ille, proprietate sua construxerat, tempore Caroli Imperatoris magni. Tradunt inde circa annum MCCCXC. nobilem hanc possessionem alienatam, & V Vilhelmo siue Henrico Duci Brunswicensi ceu beneficiario iure traditam; cum loci incolas pristinorum Dominorum iam fastidium capisset. Vnde non falsè magis, quam verè Krantzius de Helmstadiensibus in Metropoli sua scriptum reliquit, cum Ranæ regem contempserit ignauum, accepisse pro illo Ciconiam regem.*

*Helmstadium oppidum olim Vverthensensis Abbatie.*

## MIMIGERNAFORDENSIS ECCLESIA.

**L**ocus, ubi Monasterium ciuitas sita iam est, Mimigarnaford Saxorum populis appellatus, quod, ut originis incertæ, sic varios in sonos posthumi flectunt, & distorquent, ut Mimigardā & Mimigrodā vocent. Adhæsisse diu huius loci Episcopis, & duob. hinc amplius sæculis valuisse, publicorū actorū fide, & diplomatū vel synodorū, & sigillorū episcopaliū inscriptionibus, doceri queat. Sciscitantur quando, & cuius Monasterij nomine tandem permutari ceperit: coniecturis responsio niti videtur, ut ἐπιχλῶ & ἀποπλαῦ facile ferat. Celebris hic & à Krantzio in literas relata, an & à maioribus accepta sententia, quam \* Annales Collegij Societatis I E S V probasse videntur, cum de ciuitatis huius origine strictim meminerūt. Nempe à Monasterio temploque quod Hermannus Episcopus inibi sacrauerat, construxeratque, cognomentum vrbi venisse & conuenarum frequentiam. Krantzij expositio hæc est: Hermannum primum eius nominis, virum industria & religione insignem, consecrasse & instituisse Ecclesiam & Monasterium trans Aquas, Sanctimonialium, in titulum & honorem B. Mariæ Virginis, quod ita breui excreuerit, adeoque factum sit celebre, ut nomen dederit ciuitati &

*Mimigarnaford nomen quando Monasterio mutatum.*

*\* Roma à P. Francisco Bencio conscripti.*

*lib. 4. Mætop. c. 14. & l. 1. c. 5. Monasterium Virginum trans Aquas.*



Episcopo; ita, vt paulatim Mimigardeuordensi, veterum abolito vocabulo, incæperit dici Monasteriensis & Ciuitas & Ecclesia. Quin & in Episcoporum Monasteriensium catalogo disertè ponit, iam in de ab Hermanni ætate, quæ sæculum Christi decimum exceperit, vsum obtinuisse nouæ appellationis. Ego in his & similibus, vt non valde superstitiosus, ita nec nimis propensè credulus, inuenirer, hac de re plurimum sententiam exquirendam, putauit. Nam, cum S. Svibertum maiorem ætate Ludgero, scirè Bructeros & Lippiaë fluminis accolas, & ipsam Mimigardam Euangelij luce collustrasse, nõ dubitabam, illũ discipulis ibi Christianis Ecclesiam tãquam scholã apertam habuisse. Quin & B. Ludgerum cum Ecclesia Clericorum mansionem istic & cætum sibi parasse; quod genus, cum fere Monasterij nomẽ passim in veteri memoria tueatur, potuisse tam ab hoc, quam alio quouis, q̄ cleri domicilium primarium censeretur, id nomen apud vulgus conualescere, & in ipsam deniq; ciuitatem transferri; præsertim cum templi B. Virginis molitionẽ sciam & ad annũ fere MXLI. reuocari, animaduertentem, Sed in hac controuersia manum potius traditioni porrigam, & in eorum ibo sententiam; qui Templum, quod diximus, sanctæ Dei Genitrici sacrum, omniũ exitisse volunt eius loci antiquissimũ; atq; in eo, vt acta vitæ produnt, S. Ludgerum ex oppido vicino Billerbeha translatum, à morte depositum. Quod autem Hermmannus primus eius Ecclesię conditor laudetur, id eũ accipere sensum, vt ædem ampliores spatij laxatis exstruxerit, & addito Virginum nobiliũ Parthenone ornarit, & basilicam hanc primariæ ciuitatis Parochiæ seruire voluerit; in cuius penetralibus augustum tamen relictum est oratorium, Depositionis S. Ludgeri memoriam retinens, cui & Ierusalem nomen fuit.

*Ecclesia B. Virginis amplior exstructa.*

*In ea S. Ludgeri sacellum.*

## AD CAPVT XXXII.

### *S. Ludgeri scripta monumenta.*

**S**VRIANA editione capite xxxi. ad doctrinam, scripti à S. Ludgero libri recensentur & opuscula. Vt: *Vita S. Bonifacij supplementum ad libellum, qui de eius Passione extabat, nempe de primordiis vitæ, aduentu & ordinatione;* quæ quidem in B. Gregorij vita iam à nobis edita, attinguntur, verius quam plenè scribuntur. Item *libellus de vita quondam suorum doctorum Gregorij & Albrici;* quem intelligi hunc nostrũ reor; etsi Albericia acta seorsim conscripisse, appareat. De Epistola vero S. Ludgeri, quæ de leuatione S. Suiberti, Sãctitatis approbatione, Leonis Papæ in Franciam aduentu apud Surium Tom. II. extat, etsi ægre adducor, vt censeam, ne publici iam vsus autoritate receptis, manus afferre videar, character tamen ipse dictionis, & narrationis



tionis modus non expers anistoria, Epistolam illam facile ream peragant momentariae possessionis, insuper habita praescriptione tituli.

## AD CAPVT XXXIII.

**E**ivs argumento M.S. Wertinensi duo adtexta miracula. Alterū, quod praedio Welde, nunc VVelderhofio, ad riuum Arnapā hodie Aerst, supra Nouesium, colonus de Anscium populatione apud Sanctum conquestus, & eos per iocum arctius includere iussus, sic morigeros habuit, vt in caueam vltro congregati & pace S. Ludgeri impetrata, arua, quae infestauerant, vltra nunquam adierint, nedum depasti sint. Alterū Demonis Aquatici, quibubus aratro iunctis sese assotians, rusticum opus in diuersa fulcis actis dissipabat, sed S. Ludgeri nutu detectus, vel vno die triginta dierum arationem explere coactus est.

## AD CAPVT XXXIV.

*Mors & suprema S. Ludgeri.*

**H**ILDIGRIMO fratri funeris & sepulturae curam mandari voluit. Hildigrimus S Ludgeri fr.  
 Is Catalaunensis tum Episcopus, inde operum a S. Ludgero inchoatorum perfectior, Halberstadiensis Ecclesiae Cathedram morum innocentia mirè exornauit. Etenim, cū apud Ostphalos, id est, Ostphals. Northuringi. Orientalis Saxoniae populos trans Albim Carolus, nobilem Ecclesiam S. Stephano in loco Salingenstede exstruxisset & fundasset, eius Ecclesiae patrimonium Luduicus filius Halberstadium transtulit; ibiq; Hildigrimo primo Episcopo cathedra assurgere cepit. Porro Hildegimus in Rhythmica vita S. Ludgeri Northuringorum populos circa Helmstadium Euangelij luce collustrasse dicitur.

NE IN ECCLESIA HVMANVM CORPVS  
SEPELIATVR.

**S.** Ludgerus de modo sepulturae suae propria mandata dedit. S. Ludgeri mandata de sua sepultura. Primū Monasterij in sui nunc nominis sacello, quod inclusum tēplo B. Virginis, deponi voluit. Inde trāsferri ad V Verthinam Monasteriū a fratre Hildigrimo. Ossium legendorū esse signum iussit, profluentem ex iam dudum defuncti naribus sanguinem: sepulturae locum praeforibus Basilicae, vel religionis ac modestiae, vel exempli causa, penetrālia declinans, intra q̄ tamen, vt diximus, tandē receptus est.

More prisco non basilicas, sed cemeteria constat fuisse humādis corporibus; quae, maioribus Ecclesiis xl. pedum cōcedebantur, minoribus triginta, vt Canon interpretes ad T. de sepulturis in vi. & I.C. de religiosis & sumptibus funerū, & de sepulchro violato. Inde Sepulcra olim in cemeterio non in templis.



obtinuit, vt Pontifices & Reges seu Basilicarum conditores tantum intra templorum parietes reciperentur. Et queruntur eruditi, sacrosancta terrarum sola, quæ, par sit, nitere munditie & puritate, per vilium capitum funera, quæ se in adyta quoque templorum infinuant, quodammodo infuscari, & ex sacrariis fieri polyandria, & busta mortuaria.

## GERFRID VENERABILIS IUVENIS

S. VIRI NEPOS,

## CAPUT XXXV.

**H**VNC Presbyterum & Successorem S. Ludgeri, vocarunt VVerdinenses. Extollit in eo Krantzius virtutum & miraculorum gratiam. Et quia in clausula vitæ, & Fratrem & hunc Nepotem mentio fit in VVerdina S. Ludgero voluisse tumulo sociari, eorum hic iuvat edere parentalia, quæ, cum ante multos annos in Basilicæ cryptoporticu horum memorias supplex venerarer, istic excerpti.

## EPITAPHIUM

S. LUDGERI PATRONI WERDINENSIS.

**H***As qui Cœnobij Ludgerus condidit ades  
Mortuus hac tumulum corporis adtulit.*

Extabat ibi adnotatio Chronica, sed vt saxeorum tumulorum adparatus, ita & hæc mihi visa à recentiore manu deprompta.

*S. Ludgerus Protoepiscopus Monasteriensis: Principalis fundator huius loci à Deo circiter annum salutis DCCLXXVII. sibi ostensi, quieuit in pace, idque in Billerbech, anno DCCCXXIX. \* VVerdenæ sepultus.*

\* ibi 809.

## EPITAPHIUM

HILDEGRIMI PRIMI HALBERSTADENSIS EPISCOPI.

**I***VI terdecimi resolutus carne calendis  
Hildgrimus tumulo clauditur apposito.  
Frater Ludgeri Coepiscopus atque beati  
Compar huic meritis sicut in officijs.*



De hoc reperiēbam in perantiquo M S. Chronico. Anno Domini DCCCXVII. Luduici XIII Hildigrimus primus Halberstadenſis Episcopus obiit; eiſque Thiatgrimus ſucceſſit. At Ditmarus in ſuo Chronico, magna cum honoris ſignificatione de Hildegrimo loquens, aliam temporis rationem ſecutus eſt, niſi eſſe editionis hoc mendum, reputemus. *Ludgerus Frater Hildegrimi Cathelawnenſis Episcopi, ſanctęque Halberſtadenſis Eccleſię Rectoris primi, quam tenuit XL. & VII. annos, diſcedens ab hoc ſæculo. regnante tunc Luduico Imp. pio. Dominica Incarnationis DCCC XXVII. anno. Ceterum Ciuitas Catalaunum in Campania Belgicę II ſita (Chalons vulgo) Matrōna flumine interluitur, pareſque Metropoli Rheimenſi; & Hildegrimum Eccleſię ſuę numerat Episcopum xxxi.*

EPITAPHIVM GERFRIDI II. MONASTERIENSIS EPISCOPI.

**G**erfridi patris tumbam venerare, fidelis,  
Cuius apud Dominum forte viget meritum.  
Idibus Septembris perſoluit debita carnis  
Deponens maſſam pridie corpoream.

EPITAPHIVM ALFRIDI III. MONASTERIENSIS EPISCOPI.

**A**lfridus tumulum Præſul ſibi vendicat iſtum  
Pneuma Creatori, dans cinerem cineri.  
Obijt in decimis Maij Pater iſte Calendis,  
Cuius nos ſacris protegimur meritis.

Obiſſe volunt anno DCCCXLIX. XX. April.

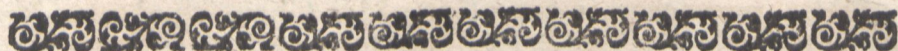
EPITAPHIVM THIATGRIMI SECVNDI HALBERSTADENSIS EPISCOPI.

**H**ac recubant ſoſſa Thiadgrimi Præſulis oſſa.  
Terra tenet corpus, pneuma fouet dominus.  
Idibus in Februi ſenis, obit aſſecla Chriſti  
Pro meritis vitę gaudia perpetua.

M S. Chron.

*Thiatgrimus Episcopus conſtituitur in Halberſtat, Anno Chriſti DCCCXVI. Is præſuit annis XV.*





## LIBER SECVNDVS



IRACVLA continet edita post obitum Sancti. Monui in editione Suriana præposterè datum præmium huic libello, quod vetus M.S. codex Fuldenfis in primi libri frontispicio posuit. Liqueh hic etiam Surium sponte librum hunc truncasse, cum in IX vel X miraculo manum subduxit, vt ipse profitetur, breuitatis studio.

Lemmata numerosque capitibus, quæ in M.S. desiderantur, indidimus.

## A D C A P V T X X I I I .

*An duo SS.  
Ludgeri?*

**A**N hoc Ludgeri nomine duo Sancti: hic noster Episcopus & Confessor; alius qui Martyr? Id manifestè hoc miraculo adstrui videtur. Sed cum omnia circumspicio, vocem ambiguum homini peregrino obiectam arbitror, quæ affinitatis specie ei facile imposuerit: vt in Liutger, & Leodegar liquidè perspicitur. S. Leodgarij Episcop: Augustodunensis inclitum Martyrium fuit; cum is in Atrebatum ditione, capite cæsus ab Ebroino tyranno Maiore domus, Villa Sercinia memoriam obtinuit, regione Artesiæ; annò vt Molanus annotauit Dc LXXXV. secunda die Octobris; vt alij, anno DCLXXII. qui, triennio post, Dc LXXV. Ebroinum perijisse volunt.

*S. Leodga-  
rius Augu-  
stodun. Ep.  
& Mart.*

## A D C A P V T X X V I .

**I**N digressione ad miracula sequioris ætatis vbi vnus exprimitur DCCCLIV. MS. VVertinense ad oram marginis sic habet. LXXIII. quando scilicet obiit Hyldegrimus iunior.

## A D C A P V T X X X I I .

**A**DALGARIVS hic venerabilis Abbas, inter antistites nouæ Corbeix celebrenomen habuit. Ex eius manu amiæticum S. Reimbertus Archiepiscopus iam ordinatus Bremensis accepit: & huic muneris consortem addidit Adalgarium alterum; qui eius indelectus successor. In hanc autem reliquiarum ex Gallia translationem, cuius hoc capite mentio fit, adhuc inquiri.

Porro & hanc ipsam Miraculorum enarrationem quando cum MS. VVertinensi comparare cœpi, interpolatam à posteris deprehendi, & verbosius expressam. Ita quo longius à fonte disceditur, latius riuos videmus exspatiari.